

A szlovákiai magyar szakfordítások minőségének javításáról és az objektív fordításkritika megteremtésének feltételeiről

GIZELLA SZABÓMIHÁLY

ON THE QUALITY IMPROVEMENT OF SLOVAK-HUNGARIAN TECHNICAL TRANSLATIONS
AND ON THE CONDITIONS OF THE CREATION OF OBJECTIVE TRANSLATION CRITICISM

801.316.4:809.451.1

82.035

800.732

Technical translation. Literary translation. Source language. Target language. Aspects of translation evaluation. Norms. Bilingual situation. Research topics and directions.

1. Bevezetés

A Szlovákiában keletkező és nyilvánosságra kerülő magyar nyelvű szövegek jelentős hányada nem önálló szövegproduktum, hanem szlovák nyelvű szöveg alapján készült ún. metaszöveg, mely a forrásnyelvi mintával való kapcsolata szerint lehet szövegű vagy többé-kevésbé „pontos” fordítás, de ismertetés, kivonat vagy egyéb feldolgozás, mely azonban olykor az eredeti szöveg egyes részeinek fordítását is tartalmazhatja.¹ E metaszövegek nagy hatással voltak és vannak a szlovákiai magyar nyelvhasználatra, hiszen bizonyos kifejezések így kerülnek be a köztudatba, s válnak általánosan elterjedtté. Ennek ellenére a szlovák–magyar fordítás kérdéseinek aránylag kevés figyelmet szenteltek nálunk, s az e tárgyban publikált írások is döntően műfordítási kérdésekkel foglalkoznak.² A nem irodalmi szövegek fordítása kapcsán a csehből/szlovákból fordított tankönyvek, illetve az ún. „könyv alatti fordítások” nem megfelelő színvonala mint állandóan napirenden levő téma emelhető ki, ám ezek a gondolatok leginkább csak az általános kritika szintjén fogalmazódtak meg (lásd pl. Hubik 1987), a fordítási hibák nevesítésére elsősorban a terminológia nem megfelelő fordítása kapcsán került sor, s ugyancsak a lexikális szintet érintették a nyelv művelői szempontú és irányultságú bírálatok.³ Az egyéb aspektusok, így a különböző grammatikai szerkezetek fordítása, szórendi, mondat- és szöveg szerkezeti kérdések stb. csak marginálisan bukkantak fel (lásd pl. Zeman 1981; Szabó Mihály 1989).

Az elmúlt évtizedekben megjelent nem irodalmi, tehát szakfordítások⁴ elemzése azt mutatja, hogy bizonyos pozitív jelek ellenére⁵ nem javult számottevően a fordított szövegek minősége; főként a különböző helyi, regionális és alkalmi kiadványokra, az állami és egyéb közigazgatási szervek által lefordított szövegekre jellemző a forrásnyelvi szöveget „szó szerint” követő interlineáris fordítás, problematikusnak minősíthető fordítói megoldásokkal azonban az igényesebb publikációkban, a központi tömegtájékoztató eszközökben is találkozhatunk. A „rossz”, „igénytelen” fordítások általános szintű bírálatának, elutasításának – amint az várható volt – tehát nincs érzékelhető eredménye, a helyzet javítása érdekében konkrét lépéseket kell

tennünk. Elsősorban is a nemzetközi és a magyarországi fordítástudomány eredményeire támaszkodva olyan kutatásokat kell elindítanunk, melyek egyrészt elősegítik a belföldre, azaz a szlovákiai magyarok számára készülő szakfordítások objektív értékeléséhez⁶ szükséges kritériumrendszer kidolgozását, másrészt pedig melyek eredményeinek felhasználásával a fordítóképzés és -továbbképzés hatékonyabbá tehető. E tanulmány arra tesz kísérletet, hogy a címben megjelölt témakörrel összefüggő bizonyos problémákra rámutasson, s néhány jövőendő kutatási irányt kijelöljön.

2. A fordítás célja kétnyelvű célközönség esetén

Rendszerint azért fordítunk, hogy a forrásnyelvet nem ismerő (esetleg nem kielégítő módon ismerő) célnyelvi beszélőt tájékoztassuk a forrásnyelven létrejött vagy azon a nyelven hozzáférhető tartalmakról. Mi a célja azonban azoknak a fordításoknak, melyek a forrás- és célnyelvet egyaránt ismerő és beszélő kétnyelvű közösségek számára készülnek? Kell-e fordítanunk és miért fordítunk bizonyos szövegeket szlovákból magyarra Szlovákiában, amikor a szlovákiai magyarok (legalábbis a felnőtt populáció) az eredeti szlovák szöveget is megértik?⁷

Mivel jóval kevesebb magyar szöveggel találkozunk Dél-Szlovákiában, mint ahány a hatályos nyelvhasználati törvények – elsősorban az államnyelvtörvény és a kisebbségi nyelvhasználati törvény – rendelkezései szerint lehetne, ebből arra következtethetünk, hogy a szlovák szöveg (felirat, értesítés, plakát, hirdetés stb.) magyarra fordítását sokan (akár szlovákok, akár magyarok, esetleg más nemzetiségűek) feleslegesnek tartják.⁸ A lefordított szövegek jellege pedig arra utal, hogy a lefordítandó szöveg kiválasztásának, illetve a magyar szöveg közreadásának elsősorban *szimbolikus* célja van: nem a szöveg által közvetített információ, hanem maga a közreadás ténye a fontos. Így az állami szervek részéről bizonyos szövegek magyar fordításban való közzététele politikai kérdés (volt és ma is az): a magyar – vagy egyéb kisebbségi nyelvű – fordítás olyan, elsősorban a külföld felé irányuló gesztus, mely a kisebbségi jogok magas szintű biztosítását hivatott bizonyítani. E szövegek minőségére az illetékesek nemigen fordítottak figyelmet, s mivel számos esetben a magyar fordítás igénytelensége és az értelmezhetetlen szövegrészek miatt tájékoztatósi célra teljességgel alkalmatlan volt, megjelentetése csakis propagandacéllal magyarázható;⁹ ilyenek voltak például a Mečiar-kormány idején kiadott *Porozumenie* sorozat kiadványai,¹⁰ az uniós népszavazási kampány kapcsán megjelentetett – és az *Új Szóban* is joggal bíralt¹¹ – *20 kérdés és 20 válasz Szlovák Köztársaság Európai Unióba való csatlakozása* című brosúra, de a *Nemzeti Bizottságok* (1992-től *Közigazgatás*) szaklap számos írása is.

A magyarlakta területeken működő, különféle közfeladatokat ellátó szervek, szervezetek, intézmények (tűzoltóság, rendőrség, adóhivatalok, bíróságok, posta, gáz- és áramszolgáltatók) esetében a szlovák nyelvű szöveg (főként rövidebb tájékoztató felirat) mellett a magyar fordítás esetleges feltüntetetésének szintén inkább szimbolikus, mint gyakorlati jelentősége van. A magyar lakosságú településeken működő önkormányzatok rendszerint több szöveget közölnek magyarul is, mint az előbb említett intézmények és közületek, de e téren is megfigyelhető a csak szlovák nyelvű szövegek nagyobb aránya (jól példázzák ezt az egyes városok honlapjának szlovák és magyar változata közötti eltérések).

A magyar nyelvű (önálló vagy fordított) nyilvános szövegeknek valóban van jelképes – s egyben politikai – üzenete: egy kisebbségi nyelv fennmaradása nagyban függ attól, milyen szintereken használható, a nyilvános kommunikációs helyzetekből való eltűnése, visszaszorulása a személyes szférába egyben presztízscsökkenést is jelent, s ez végül is oda vezethet, hogy – használhatatlannak minősülve – a kisebbségi közösségen belül is megszűnik átörökítése. Ebből következően a kisebbségnek arra kell törekednie, hogy nyelvének használatát minél több nyilvános nyelvhasználati szintérre kiterjessze; ezen belül kiemelt helyet foglal el a hivatali érintkezés és a gazdasági élet (a gyakorlati lépésekről lásd bővebben Štava 2001, 71–72, 78–82). Nem hanyagolható el azonban a kérdés gyakorlati oldala sem. A kisebbségi nyelvhasználatot szabályozó törvényi rendelkezésekben megfogalmazott kisebbségi jogok tényleges érvényesüléséről csak akkor beszélhetünk, ha valóban tudjuk is a magyar nyelvet használni a hivatali érintkezésben. Ha viszont az önkormányzati ülésre készített előterjesztések csak szlovákul olvashatóak, a csak magyar anyanyelvű tagokból álló képviselő-testületek ülései is csupán elméletileg folynak magyarul, a valóságban állandó kódváltogatásnak vagyunk a tanúi. S ugyanez érvényes a tisztviselők és az ügyfelek közötti kommunikációra is: megfelelő magyar nyelvű szövegek híján a felek vagy alapvetően szlovákul beszélnek, vagy alkalmi fordításokra kényszerülnek.¹²

Ákármilyen motiválja is a magyar fordításokat megrendelő és közreadó személyeket, intézményeket, a nem elhanyagolható mennyiségű alacsony színvonalú fordítás arra utal, hogy a magyar szöveg minőségét a megrendelők nem tartják fontosnak.¹³ A fordítás minősége azonban egyáltalán nem mellékes tényező, sőt: a rossz, esetlegesen érthetetlen szöveget az olvasó, a befogadó elutasítja, s ha csak ilyenekkel találkozunk, magának a fordításnak a létjogosultságát is megkérdőjelezi. Ha pedig a magyar nyelvű szövegeket a magyar lakosság nem igényli, akkor az erre való hivatkozással az illetékesek további vagy egyéb jellegű magyar szövegek közreadását is elutasíthatják.¹⁴

Színvonalas fordított szövegek létrehozása a szlovákiai magyar nyelv funkcióinak kiterjesztése érdekében is fontos: ha el kívánjuk érni, hogy a helyi közéletben és közigazgatásban a magyar nyelvű – főként írásbeli – kommunikáció valóban érvényre jusson, megfelelő és használható szlovákiai magyar jogi-közigazgatási nyelvet és stílust kell kialakítanunk, ehhez azonban elengedhetetlenek a forrásnyelvi szöveget tartalmilag visszaadó, de a célnyelvi normák figyelembevételével készült, az azokhoz alkalmazkodó fordítások (vö. Lanstyák–Szabó Mihály 2000/2002; Szabó Mihály 2002a, 2002b).

3. A fordítások értékelési szempontjai

A bevezetőben már említettem, hogy a nem megfelelő fordításokat sokszor és sokan bírálták, ám ezek lényegében szubjektív, egyéni benyomásokon alapuló vélemények voltak, ezért volna szükség arra, hogy egyrészt a nagy nyilvánosságnak szánt (elsősorban a jogi-közigazgatási) szövegeket nyelvileg és szakmailag felkészült szakemberek bírálják el, mégpedig objektív és egységes szempontrendszert alkalmazva.

A különböző fordítástudományi irányzatoknak megfelelően többfajta értékelési szempont is választható, elsősorban a különböző ekvivalencia-felfogásokon alapuló értékelések jöhetnek szóba (ezeket bemutatja Klaudy 1999, 87–92). Komplex jellegénél fogva azonban inkább a Dróth Júlia (2002a) által kidolgozott rendszert tartom a leginkább használhatónak és célravezetőnek. Dróth szerint a fordítás döntések folyamata, hiszen a fordítónak döntenie kell, milyen stratégiát választ, s ennek megfelelően milyen célnyelvi eszközöket választ a rendelkezésére álló eszköztárból. A fordítás értékelésekor valójában ezeket a fordítói döntéseket vizsgáljuk és minősítjük, mégpedig – amint már arról fentebb volt szó – a célnyelvi normáknak való megfelelés szempontjából. A fordítói döntések Dróth szerint öt nyelvi szinten érvényesülnek, ezek: a kommunikációs helyzet, a szöveg, a grammatika, a lexika, a felszíni elemek (Dróth 2001, 87). E szintekre épül a fordítások értékelésének szempontrendszere (Dróth 2002b, 28; 2001, 88):

- a) pragmatikai szint: a célközönség figyelembevétele; a fordítás funkciójának figyelembevétele; kulturális, társadalmi, szakmai háttérismeretek;
- b) szövegszint: retorikai cél; műfaj; a grammatikai és lexikai regiszter – szaknyelv; kohézió; tematikus rend;
- c) mondatszint: egyeztetés; igeidő; mondatrészek, tagmondatok viszonya; szó szerkezetek és mondatok felépítése; grammatikai tükörfordítások;
- d) szósztint: értelmezés, jelentés, szótározás; frazeológia, idegen szavak kezelése; a terminológia alkalmazása; lexikai átváltási műveletek;
- e) felszíni elemek: helyesírás; központosítás; tördelés; gépelés, szövegszerkesztés (kézírás olvashatósága), ábrák.

A szlovákiai magyar fordítások értékelésekor e szempontrendszernek a szlovákiai helyzetre konkretizált, a szlovák és a magyar nyelv különbségeit figyelembe vevő változatát kellene alkalmaznunk.

4. A fordítást kivitelező személyekkel szemben támasztandó elvárások

Megfelelő színvonalú fordítás csak nyelvilag és szakmailag felkészült fordítóktól várható el. Bár a fordítás és tolmácsolás Szlovákiában is szakmának minősül,¹⁵ eddig intézményes keretek között fordító- és tolmácsképzés a magyar nyelv viszonylatában (tehát magyar nyelvről és/vagy magyar nyelvre) nem folyt,¹⁶ a pozsonyi és a nyitrai magyar tanszéken a curriculum része a fordítói szeminárium, ezért fordítóként rendszerint magyar szakos tanári oklevéllel rendelkező személyek dolgoznak, viszont még a hatósági tolmácsok között is sok az olyan, akinek legfeljebb csak magyar nyelvű érettségije van. Különböző szervezetek (így a Szlovák Irodalmi Alap, a fordító- és tolmácsszövetség) szerveznek ugyan továbbképzéseket, ezek azonban főként műfordítási célúak, és az ún. nagy nyelvekről való fordításra irányulnak. Továbbá azt sem lehet tudni, hogy a belföldre (tehát a szlovákiai magyarok számára) készülő fordítások esetében a megrendelő milyen kritériumok alapján választja ki a fordítót, s ellenőrzi-e valaki és milyen szempontok figyelembevételével a leadott fordítást. Egyes esetekben nyilvánvaló, hogy a fordító megbízásakor az ismeretség is közrejátszik, s nincs olyan valóban szakmailag és nyelvilag kompetens személy, aki a fordítást annak közreadása előtt véleményezné. Lényegében azt mondhatjuk:

Szlovákiában még mindig általánosnak mondható az az elképzelés, hogy magyarra fordítani bárki képes, ezzel a feladattal bárki megbízható, aki beszél magyarul.

Valójában azonban a nyelvismeret önmagában nem elég, elsősorban is funkcióra érzékeny nyelvtudásra (lásd Dániel 1983, 23) van szüksége, továbbá rendelkeznie kell fordítási kompetenciával. Ez utóbbi elemeit Dróth Júlia (2001, 85–86) az alábbiakban foglalja össze: „a) tudatos fordítói döntések meghozatalának képessége a fordítási feladathoz kapott utasítás alapján; b) a forrásnyelvi szöveg elemzésének képessége; c) az utasításnak megfelelő, koherens szöveg létrehozásának képessége; d) a leggyakoribb szakmai és általános műfajok célnyelvi hagyományainak ismerete; e) a fordítási utasításnak megfelelő regiszter kiválasztásának és alkalmazásának képessége; f) a megfelelő kohéziós eszközök alkalmazásának képessége; g) a szöveg jelentésének, illetve a célnyelvi normáknak és hagyományoknak megfelelő lexikai és grammatikai eszközök megválasztásának képessége; h) a felszíni elemek alkalmazásának képessége a célnyelvi normáknak és hagyományoknak megfelelően; i) a célnyelvi szöveg értékelésének képessége a forrásnyelvi szöveg elemzésére, illetve a fordítási utasításra támaszkodva”.¹⁷

A fordított szövegek minőségének javítása érdekében elsősorban a hivatásos szakfordítók, illetve ilyen feladatokat vállaló szakemberek továbbképzésekor kellene ezeket a képességeket fejleszteni. Mivel azonban meglehetősen sok az olyan laikus is, aki esetenkénti fordításokat vállal, illetve ilyenek elkészítésére vállalkozik,¹⁸ ezért a középiskolai oktatásban (mind a magyar, mind a szlovák órákon) is helyet kell kapniuk a megfelelően előkészített fordítási feladatoknak (vö. Klauzy 2001b, 23). Távolilag egy szlovákiai magyar fordítói szabvány kidolgozására is szükség volna (lásd Dróth 2002a, 13).

5. A normativitás kérdése kétnyelvűségi helyzetben

A fordítás eredményeképp létrejött célnyelvi szöveg megformálását tekintve köztes helyet foglal el a forrásnyelvi szöveg és az eredeti célnyelvi szövegek között, s olykor a forrásnyelvi szöveget követi, máskor pedig inkább a célnyelvi mintáknak felel meg. Hasonlóképp az értékeléskor vizsgálhatjuk azt, mennyire követi a fordítás az eredeti szöveget (tehát mennyire hű), de azt is, mennyire illeszkedik be a célnyelvi hagyományba. A mai fordítástudomány a forrásnyelvi orientáció helyett a célnyelvi orientációt helyezi előtérbe: „A célnyelvi szöveg nyelvészeti megformáltsága elsődlegesen nem a forrásnyelvi szöveg nyelvi szerkezetétől függ, hanem a célnyelvi szövegtípus-konvencióitól, valamint a célnyelvi szöveg kommunikációs szituációjának aspektusaitól. Mindezekből következik, hogy »jó« fordítás helyett »pragmatikailag megfelelő« vagy »funkcionálisan adekvát« fordításról beszélünk” (Dróth 2002a, 10). Az így értelmezett adekvát fordítás a célnyelvi normákhoz alkalmazkodik, a célnyelvi elvárásoknak felel meg.

A fordítás értékelésekor tehát alapvető kérdésként vetődik fel a norma, a normativitás kérdése. Dolgozatom céljával összhangban ezt a fogalmat nem a leíró iskola értelmezésében,¹⁹ hanem hagyományos nyelvészeti értelmében használom. Eszerint a nyelvi norma „szabályok, szabályszerűségek rendszere, amely egy szöveg, egy mondat létrehozását és megértését lehetővé teszi egy nyelven, nyelváltozaton belül, egy beszédhelyzetben” (Tolcsvai 2000, 173). A laikusok a norma fogal-

mát differenciálatlanul kezelik, egyszerűen a nyelvismerettel (konkrétan a nyelvtani szabályok és a szavak ismeretével) azonosítják. A nyelv összetett, rétegzett voltából adódik azonban, hogy a nyelvben nem csupán egy – minden kommunikációs helyzetre érvényes és egységes – norma van; egy nyelven belül is több norma, sőt normarendszerek működnek. A célnyelvi norma ismeretén tehát valójában nem úgy általában az adott nyelv, hanem az egyes célnyelvi normák ismeretét értjük. A „funkcionálisan adekvát” fordítás olyan, mely minden szinten a célnyelvi normákat követi.

Kisebbségi (kétnyelvű) közegben készülő fordítások kapcsán jogosan vetődik fel a kérdés: mit tart célnyelvi normának a közösség (esetünkben a szlovákiai magyarság), és milyen célnyelvi normát vagy normákat ismer. A szlovákiai magyar fordítók – még ha magyar anyanyelvűek is –, kétnyelvű közösségben élnek, a magyar nyelv kontaktusváltozatát beszélik, s az utóbbi évek szociolingvisztikai kutatásai kimutatták, hogy a szlovákiai magyar nyelvváltozatok bizonyos eltéréseket mutatnak a magyarországi nyelvváltozatokkal szemben. Ezek az eltérések a szókészlet síkján jelentkeznek a legmarkánsabban, de grammatikai szerkezeteket is érintenek. A Szlovákiában készült magyar fordítások ezért bizonyos ellentmondásos képet nyújtanak: elméletileg célnyelvi normaként, mintaként a magyarországi standard nyelvváltozat funkcionált, a valóságban azonban a fordításokban (akárcsak az eredeti szövegekben) szép számmal találunk a szlovákiai magyar nyelvváltozatra jellemző kontaktusjelenségeket, a mondat- és szövegformálás szintjén pedig a fordítások egyértelműen a forrásnyelvi szöveghez alkalmazkodtak. Azt mondhatjuk tehát, hogy a szlovákiai magyar fordítási hagyomány forrásnyelvi orientációjú. A bírálók is a standard normának megfelelő, a szótárakban, leíró nyelvtanokban kodifikált nyelvi elemek használatát kérték számon a fordítóktól, ugyanakkor azonban számos kontaktusjelenség (főként szó és kifejezés) használatát tolerálták.

Szlovákiában a magyar nyelv korlátozott körben használatos, s ez azt jelenti, hogy a szlovákiai magyarok bizonyos típusú magyar szövegekkel nem találkoznak: ebbe a körbe tartoznak olyan mindennapos szövegek, mint például a gáz- és villany-számla, a telefontársaság értesítése új tarifák bevezetéséről, gazdasági szerződések; az állampolgári státusunkból eredő különböző hivatalos dokumentumok (személyi igazolvány, jogosítvány kiváltása iránti kérelem, adóbevallási ív, nyugdíj megállapításáról rendelkező határozat stb.); a foglalkozásunkkal-szakmánkkal kapcsolatos szakszövegek. Ha ilyen jellegű, Magyarországon készült szövegek kerülnek a kezünkbe, természetesen megértjük azokat,²⁰ de e szövegtípusok ismerete (ideértve a rájuk jellemző grammatikai-lexikális megoldásokat is) valójában nem része célnyelvi kompetenciánknak, ezért nem csodálkozhatunk azon, ha egy egyszerű megbízási szerződés vagy munkaköri leírás magyarra fordítása is gondot okoz a szlovákiai fordítóknak.

E ponton újabb kérdést kell felvetnünk: figyelembe véve a fent elmondottakat, hogyan értelmezzük a célnyelvi elfogadhatóságot (vö. Klaudy 1999, 148). Eltérő nyelvi helyzetük, kompetenciájuk okán ugyanazt a fordítást különböző személyek különbözőképpen értékelik, de különbség van például a szlovákiai és a magyarországi befogadók mint sajátos csoportok között is. Saját fordítói gyakorlatomban is előfordult, hogy az általam javasolt, az adott szöveggörnyezetbe illő magyarországi hivatalos kifejezést a szlovákiai megrendelő képviselője „kijavította”; mint utóbb kiderült, ennek oka az volt, hogy az illető nem ismerte a szónak ezt a ritkább, szakszói

jelentését. Más esetben a megrendelők azért nem támogattak egy magyarországi hivatalos megnevezést, mert valószínűnek tartották, hogy az olvasók nem fogják érteni a szöveget.²¹ Ugyanakkor nyilvánvaló, hogy a szlovákiai magyar beszélőközösség által használt kölcsönszókat és más kontaktusjelenségeket tartalmazó szövegek a magyarországi vagy a más országban élő olvasók számára lesznek érthetetlenek, netán elfogadhatatlanok. Tehát más norma szerint fordítsunk a „belső használatra”, a szlovákiai magyar olvasóknak szánt szövegek esetében, mint akkor, amikor a címzettek magyarországi, netán más országban élő magyar vagy magyarul beszélő olvasók?

Véleményem szerint a kétfajta norma alkalmazása nem old meg semmit, célszerűtlen, sőt zavaró. A fenti ellentmondás azáltal szüntethető meg, ha a célnyelvi norma meghatározásakor a Tolcsvai Nagy Gábor által javasolt (1998), a prototípuselven alapuló normafelfogásból indulunk ki. A fordítástudományban újabban előtérbe került célnyelvi orientáció egyebek között azt jelenti, hogy a fordított szöveg értékelésekor az adott célnyelvi szövegtípus-konvencióknak való megfelelést vizsgáljuk. Amint a fentiekben már említettük, Szlovákiában jelenleg bizonyos – főként a standard nyelvváltozatban realizálódó – szövegtípusok eredeti magyar szöveggént nem léteznek, ha tehát pl. szlovák jogi-közigazgatási szövegeket fordítunk magyarra, mint célnyelvi szövegtípus csakis azonos funkciójú magyarországi jogi-közigazgatási szöveg jöhet szóba. Sőt általában is azt mondhatjuk, hogy mivel Magyarországon differenciáltabb a nyelvhasználat, mint nálunk, s ott lényegében minden szövegtípus előfordul, a standard nyelvváltozat használatát megkövetelő szövegek fordításakor a követendő célnyelvi norma a magyarországi norma,²² pontosabban az adott szövegtípusra jellemző norma (normák). A fenti rugalmas normafogalom értelmében azonban a kevésbé „jó” (azaz a prototípustól eltérő, esetünkben például a szlovákiai magyar beszélőközösségben használatos) példány használata a típus határain belül még tolerálható (vö. Tolcsvai 1998, 38), sőt bizonyos esetekben éppen a fent értelmezett célnyelvi norma szerint nem prototipikus változatot célszerű használni.

6. Kutatási témák és irányok

A jövőbeni kutatások és vizsgálatok egyik célja éppen az lehet, hogy nyelvi szintenkénti és szövegtípusonkénti bontásban meghatározza, mikor minősíthető normán belülinek a prototípustól való eltérés, illetve mely esetekben célszerű a magyarországi normától való eltérés, tehát a forrásnyelvi szöveghez (illetve a szlovákiai magyar normához) való fokozottabb alkalmazkodás, s mikor célszerűbb a magyarországi norma követése. Ez a kérdés alapvetően nyelvtervezési kérdés is, ezen a területen tehát együttműködésre van szükség.

Amint arról az előzőekben már volt szó, a fordítói döntések öt szinten érvényesülnek és vizsgálhatóak, közülük a legfontosabbak a pragmatikai szint (kommunikációs helyzet) és a szöveg, ugyanis az ezeken a szinteken meghozott döntések kihatással vannak az alsóbb szinteken meghozandó döntésekre. A pragmatikai szinten elsősorban a célközönség figyelembevételének a kérdését kell jobban megvizsgálunk, s főként olyan eljárásokat, megoldási módokat kell kidolgoznunk, melyek révén megelőzhetőek a fentebb már vázolt problémák, ti. hogy az átlag szlovákiai magyar olvasó esetleg nem érti meg a magyarországi normák szerint létrehozott szö-

veget, illetve a nem szlovákiai olvasónak pedig a kontaktusjelenségeket tartalmazó szöveg megértésével lesznek gondjai. Ha megfigyeljük az eddigi gyakorlatot, a szövegválasztás tekintetében többféle eljárással találkozunk: egy-egy szövegen belül csak a szlovákiai magyar vagy a magyarországi terminus fordul elő (pl. vagy *rendőrpáncsnokság* vagy *rendőrkapitányság*), máskor e terminusok váltakoznak (pl. *rendőrpáncsnokság* és *rendőrkapitányság*; *egzekútor/exekútor* és *végrehajtó*), s olyan esetre is van példa, amikor a folyó szövegben előforduló, a szlovákiai magyarok által nem használt magyar szó szlovák megfelelőjét zárójelben közlik (pl. *vasháló* és *sieťovina*). Meg kell tehát vizsgálnunk, ezek közül az eljárások közül melyeket célszerű alkalmazni, figyelembe véve főként szöveg funkcióját, típusát és a szövegközhízó követelményét.

A szöveg szintjén elsősorban fel kell tárni az egyes műfajokhoz köthető szlovák és magyar szövegtípusok felépítése, grammatikai-lexikális jellegzetességei közötti eltéréseket, s ezek alapján el kell döntenünk, mennyiben alkalmazkodjunk a magyar célnyelvi szöveg szerkezetéhez, s mennyiben kövessük a forrásnyelvi mintát. A részben eltérő felépítésű szlovák és magyar szövegekre megfelelő példa a határozat. A közigazgatási szerv határozata mind a két nyelvben ugyanazokat a főbb szerkezeti elemeket tartalmazza ugyan, de például az indoklás alapjául szolgáló jogszabályi rendelkezések felsorolása a szlovák határozatban a szöveg legelején található, a magyar szövegben az indoklás végén. A magyar hagyomány szerint a jogszabályokat nem teljes címen, hanem rövidítésükkel említik (pl. *családjogi törvény Csjt.*), a szlovákban ezzel a megoldással legfeljebb csak jogi szakszövegben találkozunk (pl. *Zákonník práce ZP*), határozat szövegében viszont feltüntetik az adott jogszabály teljes címét, a kiadás évét és azt a számot, amely alatt a hivatalos közlönyben (törvénytárban) megjelent. Fel kell tehát vetnünk a kérdést: megalkossunk-e az egyes szlovák jogszabályok magyar nyelvű címe alapján olyan betűszói rövidítéseket, melyeket a későbbiekben az adott törvény idézésére használunk, vagy a forrásnyelvi szöveghez alkalmazkodó megoldást válasszunk. Ez, a szövegi szinten hozott döntés tehát a szószintre, sőt a felszíni szerkezetre is kihat, hiszen eddig nem használt betűszók létrehozását, kodifikálását jelenti.

A határozatok esetében a szlovák és a magyar szöveg között különbség mutatkozik abban is, hogy bár a szlovák szöveget is a határozatot kiadó szerv felelős képviselője írja alá, de a szövegben passzív szerkezetek fordulnak elő (*rozhodnutie sa vydáva*), a magyarban viszont a határozatot aláíró személy egyes szám első személyben fogalmaz (pl. *XY rendszeres szociális segélyét 2003. február 1. napjával megszüntetem*). Mindez azt jelenti, hogy felvetődik a kérdés: a szlovák passzív szerkezeteket a megszokott módokon adjuk-e vissza, vagy válasszuk az egyes szám első személyű formát – mellyel rendszerint nem fordítunk passzív szerkezetet, s amely általában nem minősül a passzív szerkezet adekvát magyar fordításának.

Még jelentősebb eltérések mutatkoznak az iskolai felvételi határozatok vagy értesítések esetében: a szlovák oktatási minisztérium által a középiskolák részére kiadott határozatminta felépítésében és az egyes részek megfogalmazásában is a közigazgatási határozathoz hasonló. Magyarországon viszont a tanuló felvételéről vagy a felvétel elutasításáról tájékoztató értesítő sokkal kevésbé formális, mint a szlovák (például hiányzik belőle a jogszabályra történő utalás). Kívánatos volna, ha

a magyar tannyelvű iskolák a szlovák nyelvű határozattal együtt annak magyar nyelvű változatát/megfelelőjét is megküldenek a szülőnek, meg kell azonban vizsgálni, melyik változat használatát támogassuk: a forrásnyelvi szöveg szerkezetét követő fordításét vagy a kevésbé formális, a magyarországi mintához igazodó, lényegében a szlovák szövegnek tartalmilag megfelelő változatét. Ez a probléma azonban általánosítható: más szövegek esetében is felmerül a kérdés, hogy a szlovák szöveg lefordítása helyett ne az azonos tartalmú és funkciójú magyar(országi) szöveget válasszuk-e. Rövidebb szövegek esetében ez nem okoz gondot, sőt ezt az eljárást támogatjuk, ilyenek például az óvó-felhívó szövegek (pl. *Pozor zly pes! Vignyázz, a kutyá harap!*), az üzletnevek (*Rozličný tovar Vegyesbolt v. ABC*); hosszabb, tartalmilag eltérő szövegek esetében azonban ez az eljárás aligha követhető.

A főként a nyolcvanas években folyt szlovák–magyar kontrasztív vizsgálatok sok mindent feltártak a szlovák és a magyar nyelv között mutatkozó grammatikai eltérésekből (a főbb bibliográfiai adatokat lásd Zeman 2002), s bár e vizsgálatok példanyagát szlovák–magyar, illetve magyar–szlovák fordítások szolgáltatták, e kutatások eredményei fordításelméleti és főleg fordításkritikai célra alig használhatók fel. Ebből adódóan e téren még számos kutatásra van szükség, például az alábbi témákban: a szlovák és a magyar mondatok szórendje, főképp az ige elhelyezkedése kötött bővítményeihez (elsősorban a tárgyhoz) viszonyítva a főmondatban és a mellékmondatban, a szabad határozók pozíciója a mondatban, de főképp a főnévi alaptagú szerkezetek megoldása a két nyelvben. Továbbá azt is meg kell vizsgálnunk, mikor független a grammatikai szerkezet választása a szöveg típusától, s melyek azok az esetek, amikor egy-egy nyelvi-nyelvtani elem használatát az adott szövegi norma „előírja”. Lássunk erre néhány példát a főnévi alaptagú szerkezetek köréből!

Az indoeurópai nyelvek és a magyar nyelv eltéréseiből adódóan az egyik legnagyobb gondot a főnévi alaptagú szerkezetek fordítása jelenti. A magyar nyelv (más finnugor nyelvekhez hasonlóan) ún. balra bővítő nyelv, így a főnévi szerkezetben a bővítmények megelőzik a fölérendelt tagot, vagyis a szerkezet fejét. Ezzel szemben az indoeurópai nyelvekben (így a szlovákban is) léteznek ugyan balra bővített nominális szerkezetek is (ezek bővítménye melléknévi jellegű), ám a főnévi jelzők jobbra helyezkednek el a fejtől, s így aránylag hosszú és bonyolult szerkezetek hozhatók létre. Mivel a magyarban a jobbra bővítés lehetőségei korlátozottak, a forrásnyelvi szerkezetben a fejtől jobbra álló bővítményláncot a fordításkor a rendszerint fej elé kell áthelyezni. Ezeket az átváltási műveleteket a fordítók rendszerint automatikusan elvégzik, ezáltal azonban a fordított szöveg grammatikai felépítése eltérő lesz, mint amilyen az eredeti magyar szövegeké (bővebben lásd Klaudy 2001b).

Szlovák szövegek magyarra fordításakor is megfigyelhető az eredeti szöveg jobb oldali bővítményeinek többé-kevésbé mechanikus balra helyezése, s valóban sok esetben érvényes Klaudy Kinga (2001a, 149) megállapítása, hogy a fordított szövegben a főnévi szerkezetek „több balra álló bővítményt tartalmaznak”, és „a balra ágazó szerkezetek összetartásához sok üres melléknévi igenévre van szükség”, ezen túl azonban gondot jelent egyes szerkezeti megoldások értékelése is. Elsősorban olyan szerkezetekről van szó, melyek a magyarban két változatban is használatosak, s az egyik változat azonos szerkezetű, mint a szlovák forrásnyelvi minta. Ilyenek például a hátravetett jelzői értékű határozós szerkezetek, melyek esetében kétféle pozíciót

különböztetünk meg: a magyar nyelvtanok címben elfogadhatónak minősítik a hátravetett jelzős szerkezetet (ez a szlovák szerkezetnek megfelelő forma), szöveg belsejében azonban jelzővé való transzformálásukat javasolják vagy írják elő. A fordítók rendszerint eszerint járnak is el, ugyanakkor számos példánk is van a forrásnyelvi szerkezetnek megfelelő megoldás alkalmazására: „*A klub vezetősége jóváhagyta T. E. javaslatát a klub szervezeti felépítéséről.*” (Jegyzőkönyv, 1978). Első olvasásra ez a mondat „magyartalan”-nak tűnik, ám ha meg kellene magyaráznunk, mire alapozzuk ezt a véleményünket, gondban lennénk, mivel ez a szerkesztésmód magyarországi eredetű szövegekből is adatható. A hátravetett jelzős szerkezet mechanikus átalakítása azonban szintén problematikus lehet a célnyelvi norma szempontjából. Ide tartoznak azok az esetek, amikor egyesek például olyan címeknél is ragaszkodnak a szerkezet megfordításához, ahol egyértelműen a hátravetett határozós szerkezet a prototipikus, ilyenek például a kérelmek és a határozatok.²³

A hátravetett jelzői értékű határozókat tartalmazó szlovák szerkezetek adekvát magyar fordításához, illetve a magyar megfelelők státusának megállapításához elsősorban is az eredeti magyar szövegeket kell jobban ismernünk, a prototipikus megoldásokat kell megkeresnünk. Ehhez nagy mennyiségű szöveg feldolgozása szükséges, s ebben hathatós segítséget nyújthatnak a fordításkritikai szempontok figyelembevételével készült korpuszok (vö. Klaudy 1994, 2001a), ugyanis a most épülő szövegtárak – így például a Magyar Nemzeti Szövegtár – jelenlegi formájukban erre a célra csak korlátozottan használhatóak.

7. Összegzés

A nyilvánosság számára készített fordítások és egyéb metaszövegek színvonalának javítása – nyelvi és egyéb hatásuk miatt – elengedhetetlenül szükséges. Ehhez egyrészt bizonyos kérdések elméleti tisztázására és fordításelméleti-fordításkritikai irányultságú kutatások folytatására van szükség, egyúttal azonban nem odázhatóak el a gyakorlati lépések sem, ez elsősorban a fordítók továbbképzését és a nyilvánosságnak szánt szövegek publikálás előtti lektorálásának a szükségességét jelenti. A közeljövő feladata kell, hogy legyen az ehhez szükséges intézményi háttér kialakítása.

Jegyzetek

1. Ezzel a „kombinált” megoldással főként a sajtóban találkozhatunk: az újságíró egy-egy tanácskozásról, rendezvényről, sajtótájékoztatóról stb. tartalmi összefoglalót készít, ám a fontosabb, az olvasók szempontjából leginkább relevánsnak tekintett információk esetében gyakran szó szerint idézi a hallottakat. Ha az információ szlovákul hangzott el, akkor természetesen az adott szöveg lefordítására kerül sor. A metaszövegek jellemzőire és típusaira lásd pl. Popovič 1974; Miko–Popovič 1978.
2. Ennek kapcsán elsősorban jubiléusunk munkássága említhető, lásd pl. a *Stilus és fordítás* című kötetbe sorolt írásokat (Zeman 1993).
3. Főként Mayer Judit foglalkozott konkrét fordításokban előforduló lexikális-terminológiai problémákkal, hibákkal (lásd Mayer 1990; 2003), de Jakab István írásai között is találunk ilyen témájúakat (lásd pl. Jakab 1998).

4. A fordításelméleti szakirodalom a nem irodalmi igényű fordításokat szakfordítás néven nevezi, bár nyilvánvaló, hogy az ebbe a típusba sorolt szövegek sokfélék: szerződések, ünnepi beszédek, üzleti levelek, hírek stb. Ezért Snell-Hornby (idézi Klauzy 1999, 68) a hagyományos kategóriák, tehát a műfordítás és a szakfordítás mellett ún. általános fordítást (újságcikkek, tájékoztató szövegek, hirdetések stb.) is elkülönít. A nyelv három alapvető funkcióját (ábrázolás, kifejezés, felhívás) figyelembe véve K. Reiss (idézi Klauzy Kinga 1999, 58–59) háromtípusú szöveget különböztet meg: tartalomközpontút, formaközpontút, felhívásközpontút. A nem irodalmi igényű szövegek nyilván a tartalomközpontú típusba tartoznak, s lényegében ezek azok a szövegek, melyek fordítására a szakfordítás megnevezést használjuk. Sajátos a helyzetük a felhívó funkciójú reklámoknak, ezek kérdését azonban most nem érintjük. Az elmondottakat figyelembe véve ugyan, de a terminológiai hagyományt követve a nem irodalmi igényű fordításokat e tanulmányban továbbra is egy kategóriaként mint szakfordítást kezeljük.
5. Főként a központi sajtóban érezhető színvonal-emelkedés, ez azonban azzal a ténnyel is összefügghet, hogy lapjainkból eltűntek a pártdokumentumok (pl. a KB-határozatok), ugyanis főként ezek szövegében voltak kimutathatóak sztereotip és a forrásnyelvi szöveg szerkezetét másoló megoldások.
6. Egyes fordítástudományi irányzatok (konkrétan az ún. leíró fordítástudomány) elutasítják a normatív és értékelő szemléletet, s a hangsúlyt a leírásra helyezik. Az irodalmi fordításokkal kapcsolatban az értékelő szemlélet kizárása célravezető lehet, ez azonban feltételezi, hogy a vizsgált fordítások „jó” célnyelvi szövegek. Bizonyos helyzetekben – elsősorban a fordítóképzésben – a produktum értékelése elkerülhetetlen. Egyetérthetünk Dróth Júliával (Dróth 2002a, 11) abban, hogy a fordítások értékelésekor valójában a célnyelvi normákhoz való alkalmazkodást vizsgáljuk.
7. Egy szöveg megértése különböző mélységű lehet, s nemcsak a nyelvtudástól, hanem attól is függ, mennyire ismeri az adott témát a befogadó. Például egy kvantumelméleti témájú szlovák dolgozatot valószínűleg egyforma szinten nem ért egy átlagos műveltségű szlovák, illetve magyar anyanyelvű szlovák állampolgár. Szorosan vett szaknyelvi szövegeknél – az adott szakma szlovák nyelven történt elsajátítása, ezáltal a magyar terminológia nem ismeretének következtében – az sem zárható ki, hogy az olvasó a szlovák nyelvű szöveget jobban megérti, mint annak adekvát magyar fordítását.
8. A szlovák és a magyar szövegek (pl. nyilvános feliratok) száma közötti nyilvánvaló aszimmetria egyik oka valószínűleg az, hogy a fordítás, illetve az azonos információ két nyelven történő közlése többletkiadással jár; a pénzügyi okokra való hivatkozás azonban ezért lehetséges, mert a megrendelő feltételezi, hogy az információt a nem szlovák anyanyelvű lakosság is megérti. Egyébként jellemző, hogy a gazdasági élet számos szereplője (főként pénzintézetek és üzletek) mindezek ellenére figyelmet fordít a magyar nyelvű tájékoztatásra is; az ügyfelekhez (potenciális ügyfelekhez) való nyelvi alkalmazkodás nyilván része a különböző ügyfélcsoportok sajátos jellemzőit és igényeit figyelembe vevő vállalati stratégiának.
9. E kiadványok megjelenetői valószínűleg nem is számoltak azzal, hogy valaki egyáltalán elolvassa ezeket.
10. E tekintetben kivételt a nemzetközi dokumentumokat közlő broszúrák a kivételek, ugyanis ezek esetében rendszerint átvették a hivatalos magyar fordítást.
11. Lásd pl. Szilvássy József: Honoldal és közröhej című kommentárját (*Új Szó*, 2003. április 28.), illetve a Csáky Pál részvételével lezajlott online beszélgetés publikált szövegében (*Új Szó*, 2003. május 13.) az egyik olvasói kérdést. Egyébként több későbbi *Új Szó*-cikkekben is szóba került, hogy az említett kiadványt a kormányhivatal bezúzatta.
12. Nehezen képzelhető el az ügyfél megfelelő színvonalú, azaz szakszerű magyar nyelvű tájékoztatása arról, milyen szociális juttatásokra jogosult, ha a tájékoztatásra kötelezett szerv munkatársának nem áll rendelkezésére a vonatkozó jogszabályok adekvát magyar fordítása – s jelenleg ez a helyzet.

13. Természetesen számos esetben a megrendelő azért nem tudja megítélni a minőséget, mert nem tud magyarul, más esetben pedig a célnyelvi mintát nem ismeri – erről azonban később szövegezzük.
14. A rossz fordítások lehetséges negatív következményeire már utaltunk egy korábbi tanulmányunkban (Lanstyák–Szabó Mihály 2000/2002, 118).
15. Ezt mutatja, hogy a szlovák statisztikai hivatalnak a foglalkozások és tevékenységek osztályozási rendszerében is szerepel.
16. Jelenleg a beszercebányai Bél Mátyás Egyetem finnugor és balti nyelvek tanszékén folyik ilyen képzés; a színvonalról, a végzetek felkészültségéről, az esetleges a képesítőfordítások minősítéséről nincs adatom.
17. Az eredeti szövegben az egyes összetevők egymás alatt felsorolva olvashatóak, betűjeles azonosításuk tőlem származik.
18. Ebbe a körbe tartoznak elsősorban pl. a tisztviselők, de a kereskedők, szolgáltatók is (pl. ha árjukat, szolgáltatásukat kisebbségi nyelven is reklámozzák).
19. A leíró fordítástudomány szerint a norma „a fordítók által bizonyos korban és bizonyos szocio-kulturális környezetben rendszeresen kiválasztott tipikus fordító megoldások tárháza” (Klaudy 1999, 162). Ezt a normafogalmat Dróth (2002a, 11) fordítási normának nevezi.
20. Tapasztalatom szerint a magyarországi szövegek megértését rendszerint a nálunk ismeretlen szakszavak (főként rövidítések, pl. TAJ-szám) és bizonyos szokatlan fogalmazási megoldások nehezítik.
21. Deme László (1970, 103) hasonló szituációról számol be: „Ma már ott tartunk ebben [ti. a nyelvi elkülönülésben – Sz. G.] – az újságírókkal folytatott első beszélgetésből tudom –, hogy például a mezőgazdaságnak kialakult egy sajátos, szlovákiai magyar terminológiája. Olyannyira, hogy a magyarországi szerzőktől származó cikkek »érthetetlen« nyelvhasználatukkal már berzenkedést váltanak ki az itteni olvasókból.”
22. Ez a felfogás valójában megegyezik a szlovákiai magyar nyelvvelés és nyelvtervezés hagyományos alapelveivel, miszerint meg kell őrizni a standard nyelvváltozat lehető legnagyobb mértékű egységét (vö. Lanstyák–Szabó Mihály 2000/2002, 119).
23. Például a járási hivatalok számára készített kérelemmintáknál a szövegek egyik jogász bírálója minden kérelem címét az eredeti *Kérelem temetési segély megállapítására* típusról a *Temetési segély megállapítására irányuló kérelem* típusra változtatta; nyilván úgy vélte, hogy az általam javasolt címforma a szlovák cím (ebben az esetben: *Žiadosť o príspevok na pohreb*) tükörfordítása. A valóság ezzel szemben az, hogy minden általam ismert magyarországi kérelem- és határozatmintában a *kérelem*, illetve a *határozat* szó a cím elején szerepel. Ennek egyértelműen az az oka, mert így mindjárt a szöveg elején kiderül, milyen iratról van szó.

Irodalom

- Dániel Ágnes 1983. *A fordítói gondolkodás iskolája*. Budapest, Tankönyvkiadó.
- Deme László 1970. *Nyelvi és nyelvhasználati gondjainkról*. Bratislava, Madách.
- Dróth Júlia 2001. Az önértékelés képessége – felkészítés a fordítási projektekre. Dróth Júlia (szerk.): *Szaknyelv és szakfordítás. Tanulmányok a Szent István Egyetem Alkalmazott Nyelvészeti Tanszékének kutatásaiból 2001*. Gödöllő, Szent István Egyetem, Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar, 84–97. p.
- Dróth Júlia 2002a. A fordítástudomány és a nyelvtudomány együttműködéséről. *Fordítástudomány*, IV/1, 5–14. p.
- Dróth Júlia 2002b. A hazai szakfordítóképzés adatai táblázatokban. Dróth Júlia (szerk.): *Szaknyelv és szakfordítás. Tanulmányok a Szent István Egyetem Alkalmazott Nyelvészeti Tan-*

- székének kutatásaiból* 2002. Gödöllő, Szent István Egyetem, Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar, 23–37. p.
- Hubik István 1987. A csehszlovákiai magyar fordítás általános problémái. Zalabai Zsimond (szerk.): *A hűség nyelve*. Bratislava, Madách, 230–249. p.
- Jakab István 1998. *Nyelvünkéről – önmagunkért. Válogatott, részben átdolgozott nyelvművelő írások*. Pozsony, Kalligram.
- Klaudy Kinga 1994. Párhuzamos korpuszok felhasználása a fordításkutatásban. Aradi András–Sturcz Zoltán–Szöllősy-Sebestyén András (szerk.): *Többnyelvűség az oktatásban és a kutatásban. IV. Országos Alkalmazott Nyelvészeti Konferencia. Folia Practico-Linguistica 24*. Budapest, Budapesti Műszaki Egyetem Természet- és Társadalomtudományi Kar Nyelvi Intézet, II. köt. 420–425. p.
- Kaludy Kinga 1999. *Bevezetés a fordítás elméletébe*. Budapest, Scholastica.
- Klaudy Kinga 2001a. Mit tehet a fordítástudomány a magyar nyelv „korszerűsítéséért”? *Magyar Nyelvőr*, 125, 5, 145–152.
- Klaudy Kinga 2001b. Mindennapos nyelvi közvetítés. *Nyelvi mérce. Az anyanyelv szerepe az idegennyelv tanításban és nyelvtudásmérésben*. ITT, 1. évf. 1–2. sz. 20–23. p.
- Lanstyák István–Szabó Mihály Gizella 2000/2002. Nyelvi jogaink érvényesítésének nyelvi feltételei. *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 2. évf. (2000) 1. sz. 85–98. p. – Újraközlés: Lanstyák István–Szabó Mihály Gizella *Magyar nyelvtervezés Szlovákiában. Tanulmányok és dokumentumok*. Pozsony, Kalligram Könyvkiadó, 117–126. p.
- Mayer Judit 1990. *Anyanyelvi hibanapló*. Pozsony–Bratislava, Madách.
- Mayer Judit 2003. *Magyarosan magyarul!* Dunaszerdahely, Lilium Aurum.
- Miko, František–Popovič, Anton 1978. *Tvorba a recepcia. Estetická komunikácia a metakomunikácia*. Bratislava, Tatran.
- Popovič, Anton 1974. *Teória metatextu*. Nitra, KLKEM.
- Šatava, Leoš 2001. *Jazyk a identita etnických menšin. Možnosti zachování a revitalizace*. Praha, Cargo Publishers, s. r. o.
- Szabó Mihály Gizella 1989. A szlovákból magyarra fordítás problémái Szlovákiában. *Magyar Nyelvőr*, 113. évf. 3. sz. 277–283. p.
- Szabó Mihály Gizella 2002a. A kisebbségi nyelvhasználati törvény gyakorlati alkalmazása és a szlovák hivatalos (jogi-közigazgatási) szövegek magyarra fordításának kérdései. In: Lanstyák István–Simon Szabolcs (szerk.): *Tanulmányok a kétnyelvűségről*. Pozsony, Kalligram Könyvkiadó, 169–200. p. /Mercurius Könyvek./
- Szabó Mihály Gizella 2002b. A hivatali kétnyelvűség megteremtésének nyelvi vetületei. In: Lanstyák István–Szabó Mihály Gizella: *Magyar nyelvtervezés Szlovákiában. Tanulmányok és dokumentumok*. Pozsony, Kalligram Könyvkiadó, 182–199. p. /Gramma Könyvek./
- Tolcsvai Nagy Gábor 1998. *A nyelvi norma*. Budapest, Akadémiai Kiadó. /Nyelvtudományi Értekezések, 144./
- Tolcsvai Nagy Gábor 2000. *Nyelvi fogalmak kisszótára*. Budapest, Korona Kiadó.
- Zeman László 1981. Jegyzetek a szaknyelvi fordításról. Bertók I. (szerk.): *A szlovák–magyar szak- és műfordítás kérdései*. Bratislava, SPN, 76–125. p.
- Zeman László 1993. *Stílus és fordítás*. Pozsony/Bratislava, Madách.
- Zeman László 2002. Hagyomány és kontextus. In: *A pozsonyi magyar tanszék múltja és jelene. A Comenius Egyetem magyar tanszékének 40 éve*. Pozsony, Kalligram Könyvkiadó–A Magyar Köztársaság Kulturális Intézete, 41–50. p. /Dialogus Könyvek./

Gizella Szabó Mihály

ON THE QUALITY IMPROVEMENT OF SLOVAK-HUNGARIAN TECHNICAL TRANSLATIONS AND ON THE CONDITIONS OF THE CREATION OF OBJECTIVE TRANSLATION CRITICISM

Significant part of Hungarian texts written in Slovakia is translation, and/or other type of meta-texts. Since publishing Hungarian (and national minority) texts for those to whom these texts are intended are rather symbolical than for practical reasons, the quality of such texts has been only occasionally commented, and the occasional criticism was oriented mainly on the wrong usage of words. The study tries to outline that system of criteria according to which the translations can be objectively evaluated, and/or those expectations that can be requested from the translators. Since at the evaluation of a translation the target language norm and the interpretation of norms are of central importance, the author even emphasises how the target language norm can be interpreted in a bilingual situation, and/or what research must be done to judge whether the translation meets target language norms.